

Literatūra • menas • mokslas

DRAUGAS — šeštadienis priedas

2000 m. gegužės 27 d.

Nr. 105 (21)

Saturday supplement May 27, 2000

No. 105 (21)

Violetos svetainėje apsilankius

Gintė Čepinskaitė

Paskutinės savaitės mūsų „Draugas“ tiesiog mirgulioja „Traviatos“ epizodais, — nuotraukomis, atsiliepimais, komentarais. Ypač daug buvo rašyta apie šios muzikinės tradicijos istoriją. Iš tiesų, vyresniems yra ką prisiminti, jaunesniems — pažinti ir, be abejo, visiems mums — didžiulius. Visgi, nori ar nenori, tai yra didelis žygdarbis ir pasiaukojimas. Ir pasivirtina tiesa, kad lietuviams reikia duonos, bet nemėžiama dainų. O jei rimtai, tai mano bendradarbiai gali tik bandyti įsivaizduoti, kiek pasiryžimo reikėjo pokario meto emigrantams — menininkams, priverstiems dirbti, skaičiuoti kiekvieną centą, tačiau susijungę draugai bendramintį, sugėbjo užvesti tokį mūsų malūną, kuris visu pajėgumu sukasi štai kiek metų ir kasmet apvainikuoją lietuvių bendruomenės kultūrinius renginius nuostabi operos šventė.

Operos menas — tai daugelio menų sintezė. Muzika, dailė, šokis, aktorystė — visa tai užjauja ir vieną branduolį. Už tai bet kokiame pasaulyje — operos pastatymas yra didžiulis darbas, reikalaujantis ilgo pasiruošimo, daugelio žmonių dalyvavimo ir, žinoma, didelių išlaidų. Be abejo, darbas prasideda nuo idėjos ir komandos, kuri imasi tai įgyvendinti. Lietuvių opera turi puikią „komandą“, ištikimai atsidavusią savo idėjai.

Gerokai anksčiau prieš kiekvieną repeticiją jau būna susirinkę operai „bosai“ — Vylovas Momkus, Jurgis Vidziūnas bei maestro Alvydas Vasaitis. Jiems visuomet yra ką aptarti, viską suruošti repeticijai. Reikia paminėti visų, be išlygų, operos dalyvių atsidavimą šiam darbui. Kiekvieną penktadienį, prieš spektaklį — vos ne kasdien, visi susirenka bendrai idėjai. Kas atvyksta iš tolimų priemiesčių ar net kaimyninės valstijos, dauguma — po dienos sunkių darbų. Intensyviai ruošiantis, tačiau po repeticijos visi dar valandėlę pasilieka pabendrauti, nes tai — jau tarsi viena šeima, kurios per savaitę pasiilgti. Yra sunku būti nešališkai, darbuotojams šiame kūrybiniame procese ir, pajutus visų „operistų“ draugiškumą, matius jų tikrą atsidavimą šiam darbui. Už tai nenorėčiau šio straipsnio įvar-

dinti kaip recenziją — tebūnie daug tiesiog pasidalinimas mintimis.

Giuseppe Verdi „Traviata“ — tikrai sudėtingas uždavinys. Pirmiausia, — šią muziką žino visi, girdėję begalę interpretacijų ir reikia ypatingo muzikinio pasiruošimo bei apgalvoto režisūrinio sprendimo pritraukti klausytojo dėmesį. Jau eilę metų talkina režisierius Eligijus Domarkas. Jam tikrai tenka sunkus darbas. Tik perskridus Atlantą, rytojaus dieną reikia dirbti visu pajėgumu. Dekoracijos — prieš tai nematytos, sunku ką iš anksto režisuoti. Pačiam tenka būti ir dailininku, ir butaforininku, žodžiu — pilnos rankos darbas, o laiko yra nepaprastai mažai. Tačiau profesionalo ranka greitai viską sustato į savo vietas. Žinia, operinė vaivada gal kiek primena „muilo operas“, nes ir siužetai būna tokio stiliaus. Tačiau žinome, kiek pasaulio operos scenose tie patys veikaliai gali įgauti visai netikėtą koncepciją, gal ne kiekvieno skoniui priimtina, bet originali, nauja, toli pažengusi už įprastų operinių rėmų. Kol kas mes tenkinamės profesionaliu, bet — traukeru. Gal tai ir labiau priimtina mums, gana konservatyviems lietuviams, bet, kažin ar būtų neįdomu sulaukti kažko naujo, netikėto, dar nematyto? Visi atlikėjai dirbo kantriai ir paklusniai vykdė visus nurodymus, stengėsi, kiek galėjo. Tačiau tie taip dažnai pasikartojantys „kolektyviniai“ judesiai, matyti nedžiuginio nei pačių choristų, kurie mielai būtų labiau individualizuoti ir turi potencialą tai atlikti. Tačiau, matyt, laiko stoka apriboja galimybes.

Maestro Alvydo Vasaitio vadovaujama, Lyric Opera orkestro grupė — tikras perlas. Be abejo, brangus, bet ar tikrai perlai nėra brangūs? Gal dėl to, girdint tokio aukšto lygio orkestrinį atlikimą, taip norisi, kad visi likę šios operos meno komponentai nenusileistų savo lygiu. Reikia išreikšti didelį pripažinimą mūsų universaliai Maestro už jo tokią didelį ir puikų darbą. Tiek paruošiant chora, tiek dirbant su orkestru ir solistais. Jo vedamas orkestras buvo puikus vadovas solinse ištraukose bei jautrus ir lankstus akompaniatorius atlikėjams. Be abejo, prie šio pa-

ruošiamo darbo nepaprastai daug prisidėjo kantrūs ir „nematomas“ chormeisteris bei akompaniatorių M. Motekaičio ir prof. A. Zaboro darbas.

Verdi „Traviata“ yra planuojama statyti tuomet, kai numatyta pagrindinio vaidmens atlikėja. Violetos partija — daugelio sopranų viršūnė. Šikart turėjome nuostabią Violetą. Sigutė Stonytė ne vien tik puikios balso savininkė, bet ir aukšto intelekto menininkė, kiekvienai ruošiamai operos herojės partijai turinti savą charakterinį sprendimą, giliai apgalvotą ir kruopščiai atliktą. Savo laikų sena, legendinė Maria Callas primenantį dainininkę — kiekvienoje rolėje yra vis kitokia. Jos Violeta — gili, santūri, stipri ir kartu moteriškai jautri. Aksominio tembro sopranas skambėjo lygiai visuose registruose, kiekvienas judesys buvo apgalvotas ir pagrįstas. Puiki solistė ir jautri partnerė — Sigutė Stonytė „vedė“ visą spektaklį nuo pirmo iki paskutinio takto.

Pagrindinės vyro rolės atlikėjas — Audrius Rubežius taipogi nusipelnė ypatingo pagyrimo. Greitai išgarsėjęs ir šiuo metu pelnytai sėkmes rate esantis, šis tenoras yra vienas žymiausių ir labiausiai kviečiamų balsų Lietuvoje. Jam iš tiesų nieko netrūksta — gražus ir sveikas balsas, puiki prof. V. Noreikos mokykla, nepriekaištinga sceninė išvaizda ir laikysena. Nepaprastai jautri Audriaus muzikinis išprusimas (solistas iki dainavimo studijavo chorinį dirigavimą), kas sąlygoja tobulą intonavimą ir absoliučiai natūralų muzikalumą. Prie viso paketo talentų, be abejo, prisideda darbštumas, atsakomybė visada scenoje pateikti patį geriausią atlikimo variantą.

Žemono partija — iki skausmo graži ir visų laukiama. Solistas Arvydas Markauskas ją dainavo pirmą kartą per visą savo muzikinę karjerą. Vertintinos dainininko nuoširdios pastangos, siekiant kuo geresnio rezultato. Tačiau, matyt, pirmiausia pats solistas turi įvertinti savo galimybes, — kas tinka jo balsui, o kas nelabai. Puikiai žinome, kaip netikamos testifūros partija gali stipriai pažeisti balso stygą. Gal ne visada verta eksperimentuoti,

ypač tokioje rimtoje rolėje. Arvydas Markauskas yra beveik pastovus Lietuvos operos sveikias, kaip ir režisierius. Be abejo, mes ir, vėl norėsime išgirsti jo brandų, spalvingą baritoną, kitą kartą gal mažiau sudėtingoje ar labiau jam tinkamoje rolėje.

Negalime nepaminėti vaidmenų „antraeilę“ vaidmens atlikėjų. Rašau kabutėse, kadangi tuomi noriu pasakyti, jog tikram artistui antraeilę, ar mažų rolių nėra. Ir tą puikiai įrodė mūsų artistai.

Floros partijos atlikėjos, soprano Genutės Bigenytės negali nepastebėti, lygiai, kaip negali neišgirsti jos balso. Vos tik pasirodžiusi scenoje, ji be mat pritraukia publikos dėmesį. Nepriekaištingas dainavimas, profesionalus judėjimas scenoje, plius puiki sceninė išvaizda — štai rezultatas.

Nijolė Penikaitė atliko Aninos vaidmenį. Švelnus, švelnus sopranas, kiti laikysena puikiai tiko senoje. Reikia paminėti šios dainininkės pasiūventimą muzikai, kuri jai yra lyg religija. Nijolė per visas repeticijas (bei spektaklio veiksmą) dainavo kartu su choru, o vėliau „persikunijo“ į Aniną.

Kaip visuomenė, labai sceniškai, gerai pasiruošę, su natūraliu sceno jauduliu — mūsų veteranai, Julius Savrimas (Gastonas), Vytautas Šimkus (daktaras), Vlovas Momkus (Markizas), Pranas Olis (tarnas).

Prieš pradėdami spektaklį, publikai buvo paskelbta, kad, netikėtai užkims A. Barniškis, Barono vaidmenį atliks Kęstutis Alcauskis, (svečias iš Lietuvos), paruošęs partiją premjeros dieną. Ši pranešimą nulydėjo paskatinti plovimai. Jums leidus, be jokių užmatų ką nors užgauti, norėčiau išsakyti savo nuomonę. Nemazai esu dirbusi su dainininkais bei pačiame operos teatre, tačiau tokių dalykų, kad tenoras būtų priverstas dainuoti baritono partiją ir paruošti ją tą patią dieną, neteko girdėti.

Kiek žinome, net maestro Virgilijui Noreikai yra tekę dainuoti ne patioje geriausioje formoje, — dainininkams visko pasitaiko. Ypač tokioms žvaigždėms, kaip minėtasis, maestro, dainuojantiems dideliu krūviu. Tačiau, jei nėra paruošto dublerio, jie atsakomybę pasiima sau ir eina į sceną. Yra ne vien jis, yra visos operos kolektyvas, kuris dirbo ir nenusipelnė, kad dėl tokių „netikėtumų“ sugriūtų dalis veiksmo. Į kokią padėtį šiuo atveju mes statome pa-

Pirmojo „La Traviata“ operos veiksmo fragmentas: Violeta — Sigutė Stonytė, Alfredas — Audrius Rubežius. Nuotr. Jono Kuprio

G. Verdi operos „La Traviata“ generalinėje repetitijoje. Iš kairės: dr. Grenvil — Vytautas Šimkus, baronas Douphol — Kęstutis Alcauskis, Flora — Genovaitė Bigenytė; toliau — choristai. Nuotr. Jono Kuprio

vaduojantį asmenį. Didžiulę įtampą ir, be abejo, tai nebuvo geras atlikimas, nes ir negalėjo būti. O susergantiems solistams reikėtų gerai pagalvoti, ar imtis šios atsakomybės. Tačiau pagalvoti ne premjeros dieną, o bent kiek anksčiau.

Turbūt neblogai būtų ruošti pagrindinių vaidmenų dublerius, kad ir ne tokius balsingus, bet pareigingus ir atsakingus.

Kęstutis Alcauskis — puikus lyrinis tenoras, žengiantis pirmus, bet tvirtus žingsnius operos scenoje. Malonu, kad jam teko proga taip puikiai pasirodyti pooperiniame koncerte, kur jis visus tikrai sužavėjo ir nusipelnė „bravo“ šūkšnį.

Nuostabiai į operos visumą šikart įsiliejo šokis. Ačiū choreografui Juozui Vansevičiui, skyrusiam tiek laiko ir energijos šokių paruošimui. Pakankamai sudėtinga choreografija visgi buvo įkandama mūsų entuziastingiems šokėjams. Dailis jų, kaip ir choreografas, yra kartu ir choreografai.

Šokėjos G. Verdi „La Traviatoje“. Nuotr. J. Kuprio

Tėvas Giorgio Germont — Arvydas Markauskas ir sūnus Alfredo Germont — Audrius Rubežius G. Verdi „La Traviata“. Nuotr. J. Kuprio

Bėrelis statistų, talkinusių „La Traviata“ operai. Iš kairės: Antanas Rašmas, Steve Valdukaitis, Sigitas Bielagiovis, Donatas Sabaliauskas.

Violeta (S. Stonytė) ir tarnaitė Annina (Nijolė Penikaitė) paskutiniame „La Traviata“ operos veiksmo. Nuotr. J. Kuprio

Balsu ir veikla tiesės tiltus

Stasiui Barui švenčiant 80-tąjį gimtadienį

Ona Narbutienė

Pasibaigus 1991-ais metais Čikagos vykusiai Lietuvos meno šventei, kurioje dalyvavo didelis barys Lietuvos menininkų, organizacinio komiteto pirmininkas Stasys Baras sake: „Didysis tikslas pasiektas. Mes visi kartu atlikome didelę misiją ir kartu pasistatėme pirmą didesnį tiltą tarp dviejų išskirtų Atlanto krantų — tautos ir išeivijos kultūros.“

Tai iš tikrųjų buvo reikšmingas tiltas, visų matomas ir vertinamas. Bet ar Stasys Baras nebuvo žmogus visą savo gyvenimą tiesęs tiltus? Tiltus į žmones, tarp žmonių, tarp tautų, tarp kartų, tarp išeivijos ir tėvynės? Gal tik jie nebuvo taip pastebimi ir įvardijami.

Ar ne jo dėka dar tais tolimais 1963-aisiais užsimezgė ryšiai su dideliu teatro entuziastu dainininku, šokėju ir režisieriumi Stasiu Dautartu, nusipelnusiu Čikagos Lietuvos operai atsiųsdamas J. Karnavičiaus „Grazinos“ klatviro ir partitūros kopijas. Jis tapo pirmuoju viešai prabilusiu apie šią operą ir Stasi Barą. Juk dažniausiai ir tą unikalų sambūrį buvo žiūrėję, kad sovietinė propaganda kartais ir labai subtiliomis priemonėmis menkino viską, kas daroma emigracijoje, kaip ir būrėliu savamokslui. Ir štai, „S. Dautartas kažkokiu būdu gauna Čikagos lietuvių operos sambūrio „Aido“ įrašą. Laiške Stasiui Barui rašo: „Jūs tikrai esate dainos meno mėgėjai, nes tik mėgėjai, o ne žmonės dirbantys už atlyginimą, sugeba taip atlikti savo partijas. Visi tiesiog pritrenkti Jūsų meistriškumu. Man rodos, Jūs neišsivaizduojate, koki nuostabų žygį atlikote, siųsdamas šią medžiagą. Juk iki šiol niekas mūsų neturėjo supratimo apie lietuvių išeivių operos lygį. Visi, kas klausėsi „Aidos“, tame tarpe ir Kipras Petrauskas, sužavėti. Jis prašo pasveikinti asmeniškai Jus ir sakosi galįs ramiai numirti, zinodamas, kad yra kas tęsia mūsų lietuvių operos tradicijas ir kas jį pavaduoja“ (1963 m. rugsėjo 2 dienos laiškas). Tai turbūt buvo vienas pirmųjų tiltelių į Lietuvą, atvedęs į Lietuvos kultūros akiratį ir lietuvių operą, ir Stasi Barą. O pasirodžius Stasio Baro įdainuotai plokštelei, po kelių metų, 1968-aisiais, per

Lietuvos radiją pirmą kartą pasigirdo Stasio Baro balsas ir pasirodė S. Dautarto straipsnis savaitraštyje *Kalba Vilnius* — „Dainuoja Stasys Baras“.

Ir kas šitą balsą bent kartą girdėjo, jo jau nebeužmirši! Ne vienam kėlė nuostabą, kad lietuvis gali turėti tokį ryškų, stiprų, gražaus tembro dramatinį tenorą. Atrodo, jog tai tik italų privilegija. Juk mūsų krašte gimsta lyriniai tenorai... Ir Stasys Baras tapo savotiška legenda — itališkas herojinis tenoras, net kitausių recenzentų lyginamas su jaunučiu Caruso, dainuojantis ten toli už jūrų marių. Bet — nepasiekiamas mums ir mes nepasiekiami jam, nes skyrė mus ne tik vandenynas...

O su „Aida“ ateita ne tik į Lietuvą, išeita ir Amerikoje į platesnę erdvę — būtent, sekmingas spektaklis lėmė, kad Peoria orkestro vadovas Rudolph Reiners dainuotų „Aidą“ koncertiniu atlikimu pasikvietę Daną Stankaitę, Stasi Barą ir Algirdą Brazi. Radamesas buvo jau ketvirtas vaidmuo, sukurtas lietuvių operoje. Po to kelias vedė vis aukštesnį. Kita premjera — „Cavalleria rusticana“ ir „Pajacai“ buvo didelė Stasio Baro sėkmė — jo Turridu ir Canio susilaukė labai palankaus kritiko įvertinimo. Didžiausias spektaklių herojus, — rašė Balyš Chomskis — „pakėlęs operą į aukštesnį lygį — Stasys Baras, kuriam užteko fizinės jėgos išdainuoti sunkias dvių operų partijas. Jo balsas dar ne karto neturėjo tokios galingos jėgos, gilaus jausmo ir aštraus dramatiškumo“. Tą teiginį gali paliudyti garsioji Canio ariją „Juokis, pajace“, įrašyta kompaktinėje plokštelėje. Perklausius jos įrašą 1999 metų rudenį, pristatant Jūratės Viliūtės knygą *Čikagos lietuvių opera* Vilniuje, Menininkų rūmuose, gausiai susirinkusieji palydėjo ją audringomis ovacijomis.

Ir Stasio Baro — operos dainininko kulminacija — 1968-aisiais, Florestanas Beethoveno operoje „Fidelio“. Tai buvo jo triumfas, pritraukęs ir amerikiečių kritiką, kuri iki tol lietuvių operą, kaip ir kitų mažųjų renginių, nesidomėjo. Šlovinančią Barą — Florestaną recenziją parašė *Daily News* muzikos apžvalgininkas Bernard Jacobson:

„Kai tik Florestanas įsijungė į veiksmą, šios įkvėptos, bet sunkios pateikti dramos problemos atrodė lyg dingusios“. Kritikas gėrisi Baro balsu, kuriu, atrodo, šioje sudėtingoje partijoje, nedaugelio įveikiamon nebuvo problemų. Ir tuo būdu buvo įsijungta į bendrą Čikagos muzikinio gyvenimo tėkmę. Daugiau kaip 20 metų bendradarbiauta su lietuvių opera ir Stasio Baro sukurti vaidmenys tapo jos puošmena bei pasididžiavimu.“

Čia sukurti ir ryškūs personažai lietuviškose operose, ne tik tradicinės, bet ir šiuolaikinės. Dainininkas nesibaidė, kaip, beje, daugelis pastarųjų solistų, o kūrė savo vaidmenis su meile, pasišventimu: „Ir dar kartą pabrėžiu, kad didžiausias džiaugsmas man yra tada, kai dainuotu lietuvių kompozitorių kūrinius. Todėl džiaugiuosi, kad ir ateinančios mano pasirodymų po „Danos“ (J. Gaidelio opera — O.N.) bus lietuviškame kūrinyje. Č. Sasnausko Requiem.“

Dainavo ne tik įprastą vokalistų lietuvišką repertuarą — Šimkų, Kačanauską, Talat-Kelpšą, bet ir žymių mūsų kompozitorių, jo likimo brolių — Banaicio, Jakubėno, Kačinsko kūrinius. Stengdavosi juos įtraukti į savo reikšmingiausius koncertus, tuo pačiu supažindindamas su jais ir kitataučius. Juk kūryboje ryškiausiai atsišpindi tautos dvasia ir daugelyje kitataučių kritikų recenzijų randame įdomius atsiliepimus apie lietuvišką muziką. Šis savo misijos supratimas, taip pat vienas daugelio tiltų, nutiestų Stasio Baro tarp įvairių kultūrų.

Daugiau kaip tris dešimtmecius trukusi Stasio Baro koncertinė veikla — tai kontaktai su lietuvių telkiniais Vokietijoje, Anglijoje, Italijoje, Kanadoje, Australijoje, Kolumbijoje ir, aišku, Jungtinėse Valstijose, kurios išvažinėtos „skersai ir išilgai“. Tai koncertai ir visų tų kraštų žmonėms. Jau pirmosios „rimtos“ jaunų dainininko gastrolių, 1948 ir 1949 metais iš pabėgėlių stovyklos Augsburgėje ir Anglijoje, parodė, koks galingas ginklas yra menas ir daina. Kompozitorius Vladas Jakubėnas, kaip pianistas lydėjęs lietuvių grupę, džiaugėsi ne tik aukštu meniniu koncertų lygiu, jų sėkme, bet ir politine svarba.

Lietuvos Muzikos akademijos Garbės daktaras, solistas, visuomenininkas, finansininkas Stasys Baras, šimtmetį švenčiantis 80-tąjį gimtadienį.

Juk daugelis anglų Baltijos šalų politinė situacija mažai domėjosi ir pats Lietuvos vardas nedaug ką sakė. Tą patvirtina ir Didžiosios Britanijos Lietuvių sąjungos pirmninkas P. B. Varkala: „Šiandien pasirodė Dambrauskaitės, Kalvaitės, Baranauskos, Nauragis ir Jakubėno dėka, Lietuva įvesta britų sąmonės kaip kultūringas, kūrybingas ir perzlius kraštas, visiškai vertas siekiamos laisvės“.

Bet turbūt labiausiai Lietuvos vardas daugeliui įgavo naują, aiškų kambeįmą, kai tą atmintiną Stasio Baro biografijos datą, 1958 m. rugpjūčio 23, jis dainavo Chicago Soldiers Field stadione, laimėjęs pirmą vietą, ne tik tenorų, bet apskritai visų kategorijų. Tuomet jo klausėsi 72,000 žmonių ir entuziastingai jį sveikino. Ir šis Gary, Indiana, gyventojas reporterių klausimus, iš kur esat, ramiai atsakė — iš Lietuvos, nes „Lietuvos vardas per visą gyvenimą man bus šventas. Reporterio paklausta per radiją, tai atsakiau spontaniškai“.

Visi šio žymaus dainininko koncertai buvo lydimi ne tik puikiu jo dainavimo meno vertinimu, bet ir pasididžiavimu, džiaugsmu, jog kitataučiai taip pat didžiai vertina jo meną. Koncertai, kuriuose dalyvavo, dažnai buvo vadinami tautinėmis šventėmis. Tai liudija ir V. Radzevičiaus recenzija po koncertų Australijoje, 1970-aisiais: „Baro atsilankymas mums reiškia mūsų tau-

tos meno kultūros ambasadoriaus atsilankymą. Ir pirmasis jo koncertas Adelaidėje tikrai virto meno švente visu didingumu“.

Dainuoti Stasiui Barui teko įvairiai auditorijai — išrankiai publikai puošniose didmiesčių salėse ir mažiau pasirušusiam klausytojui kuliuose lietuvių bendruomenių būstuose. Bet jo repertuaras visada išlaikydavo aukštą meninį lygį, tik šiuose rūmuose buvo taikomasi prie auditorijos. Dainininkas niekad nesiekė populiarumo, patalikuodamas neišrankiam skoniui, dainuodamas madingas, viendienes dainas. Bet jam pavyko pasiekti didžiausio populiarumo, įtaigiai ir meniškai atliekant savo repertuarą. „Kas yra Barą girdėjęs, jo tikrai neužmirš, nes jo dainavime yra tikros, nemeluotos širdies, kuri užkrečia ir kitus savo jausmais ir emocijomis“, — rašė E. Vasyliūnienė.

Išgudry gerą meninį skonį bei repertuaro formavimo principus, be abejonės, nemažai padėjo ir bendražygiai pianistai. Jų buvo nemažai, bet daugiausia koncertuota su žymiuoju išeivijos muziku, ilgamiečiu Čikagos lietuvių operos dirigentu Aleksandru Kuciūnu. Ir jo principingas požiūris į meną, reiklumas bei profesionalumas negalėjo nedaryti įtakos Stasiui Barui.

Bet dainavimas — tik dalis Stasio Baro gyvenimo. Jis — pasižymėjęs finansininkas, banko viceprezidentas, veiklus visuomenės veikėjas. Todėl

Vladas Jakubėnas su širdgėla vadindavo jį „laisvalaikio“ dainininku, puikiai suprasdamas, kad toji didelė potenciali, slypinti Baro balse nebuvo visai panaudota.

Finansininko patirtis padėjo Stasiui Barui jo intensyvioje veikloje lietuvių fonde. Čia teko būti įvairiose pareigose, bent du kartus — fondo tarybos pirmininku. Ir jo pirmininkavimo metu, 1991-aisiais, buvo nuspręsta paskirti vieną milijoną Lietuvos švietimo bei kultūros reikalams.

Tiesioginiai kontaktai su Lietuva jau buvo anksčiau užmegzti — renkant lešas Sąjūdžiui, esant Sąjūdžio remimo komiteto pirmininku. O netiesiogiai niekada ir nebuvo nutrūkę. Apie tai byloja daugelis Stasio Baro pasisakymų spaudoje. Dar 1965 metais kalbėjo, jog kiekvieno lietuvi dainininko svajonė dainuoti gimtajame krašte, bet turėjo savo aiškų požiūrį į okupaciją: „Lietuvius su lietuviu visada rastų bendrą kalbą, bet kas norėtų kalbėtis su okupantu ar jo igaliojtiniais...“ Turėjo kvietimų, bet laikėsi savo principų. Tačiau lietuvių menininkus, koncertuojančius Amerikoje, pasitikdavo labai

draugiškai: „Lankiau ir lankysiu visus solistų iš Lietuvos koncertus, gėrėsiuosi jų atsiminimais, nes jie mums atneša gimtąjį kraštą, norincios išlikti tautos aidą...“ (1970). Jiems atverdavo ir savo namus, ir širdį. Tai buvo tauraus ir tolerantiško žmogaus pozicija.

Šiandien Stasys Baras Lietuvoje — gerai žinoma asmenybė. Jis lietuvių fondo pavedimu globoja Vilniaus krašto lietuvių mokyklą, lanko jas, rūpinasi įvairiais švietimo ir kultūros projektais. Kiekvieną pavasarį Lietuvos Muzikos akademijoje vyksta jaunų tenorų konkursas ir jį laimėjusiam studentui įteikiama Stasio Baro stipendija (3 metus iš eilės ją laimėjo Edgaras Prudkauskas). O per Lietuvos radiją laikas nuo laiko nuvilnija žavintis savo spalvingumu Stasio Baro balsas. Šis balsas tarsi simbolizuoja gražiausias tos išeivijos kartos savybes — dvasinį tvirtumą, tikėjimą šviesiais idealais ir savo tautos ateitimi.

Sveikiname gerbiąmą Jubiilat! Jo išdainuotos dainos ir nuveikti darbai — didelis ir brangus mūsų kultūros turas.

Stasys Baras — Garbės daktaras

Žymiam išeivijos solistui ir visuomenės veikėjui Stasiui Barui Lietuvos Muzikos akademijos senatas suteikė garbės daktaro vardą.

Stasys Baras, kaip pranešė Muzikos akademijos profesorius Eugenijus Ignatonis, išgarsėjo ne tik kaip išskiliausias mūsų išeivijos tenoras, 1958 metais tapęs *The Chicago Tribune* konkurso absoliučiu laureatu, bet kaip ir pasižymėjęs visuomenininkas, ilgametis lietuvių fondo pirmininkas, daugelio komitetų bei projektų vadovas, iki šiol besirūpinantis įvairiais išeivijos ir Lietuvos kultūros bei švietimo reikalais.

Garsas apie reto grožio Stasio Baro balsą pasklido dar karo metais, kai jis, besimokydamas Jono Butėno studijoje, pasirodė pirmuosiuose koncertuose.

Pasitraukęs į Vakarus, gyvendamas pabėgėlių stovyklose Vokietijoje, S. Baras tęsė vokalo studijas pas J. Butėną ir daug koncertavo. Persikėlęs į Jungtines Amerikos Valstijas, praėjo daugeliui emigrantų būdingą kelią — nuo juodadarbio iki tarnautojo. Po studijų Italijoje, tęsdamas ak-

tyvią koncertinę veiklą, S. Baras suartėjo su Čikagos lietuvių opera ir šioje pasišventusių žmonių trupėje sukūrė 13 pirmųjų vaidmenų. Tačiau, nepaisant gausių koncertų ir didelio pasisekimo, dainavimas netapo jo pragyvenimo šaltiniu. Įgijęs finansininko specialybę, pasiekė vieno stambaus JAV banko viceprezidento postą.

Stasys Baras, pasak prof. E. Ignatonio, palaiko geras ryšius su Lietuvos Muzikos akademija. Prieš ketvertą metų jis įsteigė premiją geriausiajam šios aukštosios mokyklos studentui — tenorui. Sudaryta vertinimo komisija. Dalyvauti konkurse gali kiekvienas norintis. Šimt Stasio Baro premija bus įteikiama ketvirtą kartą.

Stasys Baras į Lietuvą atvyksta birželio 6 dieną. Birželio 8 dieną Vilniaus rotušėje Menininkų rūmai rengia Onos Narbutienės knygos *Stasys Baras* pristatymą ir susitikimą su žymiuoju tenoru.

Lietuvos muzikos akademijos garbės daktaro regalias Stasiui Barui bus įteikiamos birželio 12 dieną akademijos Didžiojoje salėje. (Elta)

Viename renginyje Čikagos J. unimo centre. Iš kairės: Elena Barienė, Stasys Baras, Gražina Ručytė-Landsbergienė, dr. Dalia Kučienė. Nuotr. Jono Tamulaičio

Mūsų iškilųjų solistų trijulė, daug kartų savo koncertais publiką džiuginusi įvairiose lietuvių scenose. Iš kairės: Jonas Vaznelis, Dana Stankaitė, Stasys Baras. Nuotr. Vytauto Maželio

Stasys Baras su jo vardo tenorui studentui skirtos stipendijos laimėtoju, Muzikos akademijos studentu Edgaru Prudkausku, iki premiją 1999 metais laimėjusiu trečią kartą.

Vilniaus akademinio dramos teatro fidruvus pasitinka dailininko V. Kuzmos mūzos.

Romantiškai apie rimtus dalykus

Ir Vilniaus senbuviui, ir naujai atvykusiam Gedimino prospekte į akis krenta „Mūzos“ – Akademinio dramos teatro puošiančios skulptūros. Gal ne kiekvienas jas ir prisimena, kas jų autorius, taip prie jų pripratome, bet, priejė Vilniaus Arkikatedrą, tikrai prisimena, kad ant stogo prieš keletą metų atkurtos trijų šventųjų statulos yra Stanislovo Kuzmos darbas. Jų gimimas vyko mūsų visų akys, jos buvo iškilmingai šventinamos, dėl jų ilgai diskutuota ir vis dar diskutuojama.

Stanislovas Kuzma, garsaus Kauno medicinos profesoriaus Vlado Kuzmos anūkas, – likimo ironija – kenciantis nuo širdies ligos (tikriausiai ne atsitiktinai 1988 m. jis sukūrė skulptūrą „Širdies donor atminimui“), pasirinko sunkią, daug fizinio darbo reikalaujančią skulptoriaus profesiją. Jis – kito talentingo skulptoriaus – Vlado Vildžio mokinys. (Priminsime, kad Vlado ir Onos Ladigaitės Vildžiūnienės, žymiojo karvedžio V. Ladigos dukters, namuose Vilniaus Jeruzalėje sovietmečiu vyko plačiai negarsinami menininkų susijimai, kuriuose aktyviai dalyvaudavo ir studentas būdamas Stanislovas Kuzma, pas šiuos kultūrininkus radęs prieglobstį.)

Tik per 50-tį perkopęs menininkas jau įsiamžino įsimenčiais darbais: jaunystėje sukūrė skulptūrų ciklą Juknaičiuose, sovietiniais laikais garsiai kultūros centre; Siaulius simbolizuoja S. Kuzmos „Saulio“ skulptūra – saulės laikrodys. Beje, nuo 1994 m. Lietuvos olimpinis komitetas geriausiems olimpiečiams dovanoja mažas „Saulio“ skulptureles. Tai žmogus, galvojantis, kad menai neturi būti blogų laikų.

S. Kuzma gimė 1947 m. Panevėžyje. Vaikystė prabėgo Siauliuose. Mokėsi M. K. Čiurlionio meno mokykloje, 1974 m. baigė Vilniaus dailės institutą, kuriame dėstė. 1996 m. S. Kuzma apdovanotas Nacionaline premija. Abu su žmona keramike Lidijsa užaugino sūnų ir dukrą, kurie taip pat tapo menininkais.

Kaip rašo A. Buškevičienė *XXI amžiuje*, 2000, Nr. 33, „S. Kuzma išlaikė tvirtą patriotinį nusistatymą, atsakomybę. Driestų šį skulptorių prilyginti rezistentui. Ir ne todėl, kad atsisakė Lenino premijos...“

Skulptorius intensyviai dirbo JAV, Prancūzijoje, kur paliko sakralines, parko skulptūras ir kt. Jo darbų rasime Japonijoje. Jis bet kada galėtų

išvykti dirbti į kurią nors užsienio šalį, bet to neleidžia padaryti patriotinės nuostatos. Vienas didžiųjų darbų – atkūrimas trijų šventųjų skulptūrų virš Vilniaus arkikatedros bazilikos. Pasak S. Kuzmos, buvo architektūrinė būtinybė padaryti tas skulptūras. Kai yra skulptūros, sustabdomas „skersėjimas“ virš katedros stogo, traukia į Gedimino kalną, skulptūros formuoja katedros aikštę. Atsiranda savotiškas iluzinis kupolas prieš katedrą...

Atkuriant jas pagal fotografijas, iškilo labai daug sunkumų. Buvo žinomas skulptūrų aukštis, bet neaiškūs santykiniai dydžiai. „Kiekviena fotografijoje dėl raketos, kampo, objekto optikos šie santykiai buvo vis kitokie“, aiškino skulptorius. Buvo neaišku, kaip atrodytų figūros, iškeltos į tokį aukštį. Reikėjo sudaryti iliuziją, darant modelius – uždėti juos ant sumažinto katedros modelio, tada fotografuoti ir lyginti nuotraukas su senomis. Buvo tarsi grįžtama atgal, kad fotografijų išpūdis būtų panašus. Bet tai, ką matome nuotraukoje, tikrovėje visada atrodo kitai... Galima sakyti, kad Stanislo-

vas Kuzma yra ryškiausias nepriklausomos Lietuvos skulptorius, nes su jo vardu susiję daug naujos Lietuvos dvasiai reikšmingų akcentų. Kita žinoma skulptūra „Pietas“ Antakalnio kapinėse, kur palaidotos ir Sausio 13-osios aukos; tai – motina su žuvusiu sūnumi ant rankų (Marija ir Kristus). Savo forma paminklas yra charakteringas S. Kuzmai, jo nesumaišysi su kitų skulptorių darbais, bet kartu tai liaudiškai jausenai artima skulptūra. Akis atpažįsta liaudies skulptūros sužetą ir idėją – motinos širdgėla dėl žuvusio ir kartu pagalba tėvynės gnybei. Skulptūra iškalta iš Karijės granito. Antakalnio memorialo lanko labai daug svečių, padedančių vainikus žuvusiems už Lietuvos laisvę. Čia kiekvienas lietuvis jaučia pareigą kartą kitą per metus ateiti, atsivesti artimą ar tolimą svečią, savo vaikus, mokytojai – savo mokinius. Pagalvoji, kaip gerai, kad tokiose lankytinose vietose yra profesionalaus ir nemeluoto meno. Net ir atsitiktinai užklydęs čia gauna gerą dozę taurumo, grožio.

S. Kuzma yra sukūręs garsaus Lietuvos laisvės sąjūdžio vado Adolfo Ramanausko Va-

Šv. Elena skulptūros šventinimas, prieš keliant ant Vilniaus arkikatedros stogo 1996 m. Nuotr. S. Žvirgido

Baltiečių menas pražys paparčio žiedu

Baltijos valstybių meno premjeros vienkartinė paroda Jungtinėse Amerikos Valstijose vyks birželio 23 dieną Čikagos prestižiniame Simfonijos centre. Lyg paparčio žiedas, pražįstas tik Joninių naktį, taip ir Baltijos kraštų meno paroda sužydės Čikagoje tik vieną vakarą, vadinamą „Baltic Art Exhibition and Summer Solstice Reception“ (Baltiečių meno paroda ir vidurvasario pobūvis).

Po atidarymo š.m. sausio 25 dieną New Yorko valstybinio meno klube, paroda keliavo į Vašingtono IMF (International Monetary Fund) galeriją, o vėliau į Huston, Texas. Kiekviena vietovė buvo su ruošta iškilminga atidarymas, sukviečiant įvairius valdžios, verslo ir spaudos atstovus, galerijų ir kolektyvų savininkus bei Amerikos visuomenę. Ligi šio atsiliepiami apie parodą buvo labai palankūs, pasireiškė gausių publikos atsilankymu visose trijuose miestuose. Gegužės 20 dieną paroda atidarymas įvyko Los Angeles, o po to įvyks Čikagoje.

Šio užmojo indikatorius ir organizatorius, Baltijos ir Amerikos fondo generalinis valdybininkas Hamis Lajevardis, būdamas persų dilmės ir tik galėdamas kreipti dėmesį link Kaspijos jūros, aučia stiprų potraukį Baltijos kraštams, jų žemėms, kultūrai ir ypač menui. Ši paroda – tai vienas pirmųjų komercinių bandymų patirpinti Baltijos kraštų visuomenę su Lietuvos, Latvijos ir Estijos menu. Iš viso Baltijos šalių dailininkai eksponuos 58 šiuolaikinius tapybos ir skulptūros darbus. Į kolektyvą pateko darbai, kurie, kuratorės Barbar Crane manymu, turėtų komercinį pasisekimą JAV ir sukeltų meno tyrininkų bei meno rinkėjų susidomėjimą Baltijos kraštų menu. Lietuvos dailininkų sąjunga, Vilniaus Dailės akademija ir „Vartų“ galerija pasilė lietuvių tapybos ir

nago biustą, kuris yra Alytaus tuo pat vardu pavadintos vidurinės mokyklos muziejuje. Tai vienas naujausių skulptoriaus darbus.

Stanislovas Kuzma ne tik talentingas, bet ir labai darbštus meno darbininkas, todėl dar ne kartą, manau, bus progos paminėti jo pavarde ir „Draugo“ puslapiuose, tuo labiau, kad jo nuomonės dažnai paisoma sprendžiant įvairius kultūros problemas. Šio menininko gyvenimas – vienas iš reatesnių atvejų, kada žmogus dar gyvas susilaukia savo darbo įvertinimo. Gal tai lėmė Stanislovo geras charakteris, mokytojas betarpiškai ir nuodėrdžiai bendrauti su žmonėmis, idealizmas. Prisimenu jį dar studentą. Jis jau ir tada išsiskyrė iš bendraamžių vidinė branda. Tuomet teko pirmą kartą kalbėtis su juo ir apie jį rašyti. Jis buvo įsimylėjęs Vinco Mykolaitio Putino poeziją, kurios intonacijų, man atrodo, ir šiandien dar galima rasti Stanislovo darbuose. Ir minkštomis linijomis, ir temos sprendimu jis yra romantikas. Tai pelno daug gerbėjų. Žmogui nors retkarčiais norisi pakilti virš pilkos žemės, virš sunkių darbų ar negandų. Stanislovo Kuzmos skulptūros tam gražiai pasitarnauja.

Audronė Viktorija Škudaitė

skulptūros darbus. Parodoje bus proga pasigrožėti Alekso Andriuskevičiaus, Broniaus Gražio, Algirdo Griškevičiaus, Dailios Kastiūnaitės, Rūtos Katilūnės, Dainiaus Liškevičiaus, Petro Mazuro, Vilmano Marcinkevičiaus, Vynto Paukštės, Andriaus Puipos, Arvydo Šaltenio, Nomėdos Saukienės, Algio Skackausko, Sauliaus Vaitiekūno, ir Vitalijaus Čepkasko darbais. Kurinių kainas nustatė patys menininkai.

Parodos organizatorius Hamis Lajevardis, pasirūpinęs gausiai iliustruotu parodos katalogo išleidimu, išsiuntinėjo JAV meno kritikams, galerijų savininkams ir daugybei politinių bei verslo institucijų. Katalogas apžvelgia šiuolaikinį Baltijos kraštų meną, supažindinant su kiekvienu menininku, dalyvaujanciu šioje parodoje. Įžanga parašė Hardu, Keck, estų kilmės „Dean of International Programs, Rhode Island School of Design“. Šio katalogo lešos skiriamos Baltijos šalių kudių ir vaikų ligoninėms bei našlaičių namams.

Atvykstant šiai didelio masto parodai, Čikagos renginio organizacinis komitetas ieško tinkamos progos ir temos švesti Čikagos baltiečius. Pagaliau nutarta dainomis ir papročiais atkurti Joninių dviasį. Tai įdomi ir originali proga ne tik lietuviams, latviams ir estams gausiai susiburti miesto centre, pasidžiaugti ir pasididžiuoti savo menu ir kultūriniais turtais, bet taip pat sukviekti Amerikos visuomenę, valdžios ir verslo atstovus, kurių palankumas Baltijos šalims yra ypač svarbus. JAV, Illinois ir Čikagos miesto valdžios atstovai, jų tarpe senatorius Richard Durbin, Kongreso narys John Shimkus ir kiti Illinoisiečiai Baltijos šalims atstovai, kurie iškelia ir gina Baltijos kraštų interesus Vašingtone, entuziastingai sutiko šios parodos garbės komitete. Alma Adamkiene, Lietuvos prezidento žmona, kaip garbės komiteto narė, nuodėrdžiai priitaria šiam užmojiui.

Išsivijoje šiuo laiku mūsų visuomeninė veikla daugiausia ribojasi lietuvių bendruomenė. Kuriamas naujas vieništas, stengiamės neapleisti išsivijos institucijų ir organizacijų – lietuviškų mokyklų, spaudos, operos, fondų, bendruomenės, ir t.t. – ir tuo patiu tiesiogiai skirdami daug jėgų ir lėšų Lietuvai. Nenuostabu, kad mažokai laiko energijos ar entuziazmo lieka išreklamuoti kitataučiams mūsų tautos išnykęs – mane ar daugelyje kitų sričių. Ir iš tikrųjų, kam Lietuvai, atgavus nepriklausomybę, tokia

reklama reikalinga?

Pasimokykime iš svarbių praeities pamokų. Per paskutinių pusimtį metų lietuviai už Lietuvos ribų, išsiskirstę po pasaulį – Europą, JAV, Kanadą, Australiją ar tolimas Pietų Amerikos šalis – stengėsi kuo daugiau supažindinti su Lietuva, esančia už geležinės uždangos, negalint pasireikšti tarptautinėje politinėje ar kultūrinėje arenoje. Amerikiečiui buvo sunku įrodyti, kad esi kilęs iš tautos, nežinomos, nerandamos žemėlapyje ir neturintios teisės iškelti vėliavos Jungtinių Tautų aikštėje ar olimpinėse žaidynėse. Savo viešąja veikla – per demonstracijas, mokslo simpoziumus, šokių ir dainų šventes – išsivijai neleido Lietuvos vardo pamiršti amerikiečių tarpe ir tuo būdu atrado daug Lietuvai palankių draugų.

Tvirtos Lietuvos ateitis itin svarbus klausimas, kaip siekti NATO ar kitų įtakingų tarptautinių – politinių bei verslo organizacijų narystės. Lietuvos ateitis neišsprends vien mūsų gerais norais ar valia,

nei mažųjų politikos sferoje veikiančių ratelių pastangomis. Kaip ir anksčiau, mūsų pajėgumą efektingai stiprinti Lietuvos ateitį, lems mūsų sudaromos galimybės atkreipti dėmesį į Baltijos kraštus ir priminti kitataučiams, ypač įtakingiems amerikiečiams, kad esame gyvos ir dinamiškos šalys, vertos ne vien dėmesio, bet ir paramos įtengti į savo teisėtą vietą kitų pasaulio valstybių tarpe.

Be abejo, Baltijos kraštai žengia į savo vasarą. Turime tikėti, kad, po žiemos šalčių ir sunkių pavasario darbų, prieš akis žydros ir derlingos dienos. Simboliškai atšvėskime mūsų tautų „žydėjimą“, susirinkime gausiai pagerbti mūsų dailininkus, paremti JAV-Baltijos fondo svarbius darbus ir įrodyti kitataučiams, koks mūsų tautų begalinis potencialas.

Baltijos šalių meno parodos ir Joninių šventės organizacinį komitetą sudaro: Sigitas Balzekienė, pirmininkė; Ofelija Baršketytė-Vainienė ir Regina Galiešitė, kopirimininkės.

Sigitas Balzekienė

XVII Baltų studijų ugdymo draugijos konferencija

Septynolika AABS konferencija įvyks Georgetown universitete, Washington, DC, birželio 15-17 d. Konferencijos tema yra: „Baltų kraštai ir jų Baltijos kaimynai: naujai apibrėžiami santykiai“.

Baltų mokslininkai skaitys daugiau kaip 150 referatų, kuriuose bus atstovaujami šie akademiniai poskyriai, su jų poskyrių vadovais: dr. Inga Gale Carpenter (Indiana universitetas) – estetika, kultūra ir visuomeniniai sąryšiai, dr. Gundar J. King (Pacific Lutheran universitetas) – prekyba ir ekonomika; dr. Robertas A. Lorinskas (Pietinio Illinois universitetas) – demokratinės reformos; dr. Paulis Lazda (Wisconsin universitetas prie Eau Claire) – švietimas; dr. Harley Johansen (Idaho universitetas) – geografinė ir žemės mokslai; dr. Andrejs Plakans (Iowa valstybinis universitetas) – istorija; dr. Steven Young (Maryland universitetas) – lingvistika; dr. Rimvydas Šilbajoris (Ohio valstybinis universitetas) – literatūra; dr. Rita Putinis Peters (Massachusetts universitetas) – politiniai mokslai; dr. ... (Muhlenberg kolegija) – religija; dr. Olavi Arens (Armstrong Atlantic valstybinis universitetas) – baltų studijų ugdymas USA ir Pabaltijo valstybėse. Šie poskyriai savo ruožtu dalinami į 1-9 akademines sekcijas, iš ko susidaro keturiasdešimt penkis įvairios temos, paskirstytos į devynis laiko tarpsnius. Konferencija prasideda ketvirtadienį, birželio 15 d., 2 v. p.p. ir baigiasi šeštadienį, birželio 17 d., 4 v. p.p.

Kiekvienoje konferencijoje kai kurie poskyriai pritraukia daugiau klausytojų, kiti – mažiau. Šiais metais aiškiai pabrėžiama baltų istorija, baltų prekyba ir ekonomika ir baltų lingvistika. Didžiausias referentų skaičius yra iš JAV ir Kanados (83). To nepaisant, pačios Baltijos valstybės kart vis daugiau reprezentuojamos: Latvija (13), Estija (10) ir Lietuva (10). Toliau – Vokietija (9), Švedija (5), Suomija (2), Olandija (2) ir po vieną atstovą iš Čekų Respublikos, Anglijos, Australijos, Lenki-

jos, Škotijos, Austrijos, Rusijos ir Japonijos.

Konferencijos pirmininkas yra dr. Arvids Ziedonis; jam padeda vietinis organizacinis komitetas, kuriam kartu vadovauja Džintars Berzins (Latvijos šalpos fondas Amerikoje) ir Anita Jurberts (Amerikos Latvinių sąjunga); Ingrida Viksinis, sekretorė ir nariai: dr. David Goldfrank (Georgetown universitetas), dr. Leonardas Latkovskis (Hood kolegija), Aina Ozolina Nucho (Maryland universitetas) ir dr. George Viksinis (Georgetown universitetas). Informacinę konferencijos leidinį paruošė dr. Leonardas Latkovskis ir Zigrida Vurlicers Ziedonis.

Dr. Thomas Palm, AABS prezidentas ir dr. Arvids Ziedonis, viceprezidentas konferencijos, ir šios konferencijos pirmininkas, atidarys konferenciją ketvirtadienį, pirmą valandą po pietų. Speciali penktadienio popietės politikos mokslų sesija ves pokalbį su Baltijos ambasadų diplomatais. Penktadienio vakaro programa baigsis liaudies dainų ir šokių koncertu. Po šeštadienio popietinių sesijų įvyks AABS narių posėdis, 4:15 po pietų, o vakare, 6:30, vyks konferencijos pokylis, kuriame kalbės dr. Juris Dreifelds, naujai išrinktas AABS prezidentas.

Registracijos valandos yra ketvirtadienį, 9 nuo ryto, iki 5 vakaro, o šeštadienį ir sekmadienį – nuo aštuonių ryto iki dvyliktos vakaro. Konferencijos lankytojai kviečiami registruotis kaip svečiai ir klausytis be kurių paskaitų. Smulkesnę informaciją rasite: per elektroninį pašta: <AABSconference@aol.com> arba telefonu 700-205-9624.

Rimvydas Šilbajoris

• Kaišiadorys. Kovo 30 d. Kaišiadorių vyskupijos Sielovados centre vyko kunigų dvasinio atnaujinimo diena. Vilniaus Šv. Juozapo kunigų seminarijos rektorius kun. dr. Hansas-Friedrichas Fischeris skaitė paskaitą „Pasauliečių vaidmuo Bažnyčioje“. Po paskaitos Kristaus Atsimainymo katedroje, vadovaujant vysk. J. Matulaičiui, vyko Švč. Sakramento adoracija.

Leidiniai

Kai mirtis skraidė mėlyno drugelio sparnais

Mirtis, rečitavydas ir mėlynas drugelis. Lietuvių poetai apie holokaustą. Antologija. Išleido „Vagos“ leidykla Vilniuje 1999 m.

Sudarytojas Sigitas Geda; redaktorė Janina Riškutė; dailininkas Ramūnas Čeponis. Knyga 207 psl., taip pat išspausdintas išsamus sudary-

tojo Sigitas Gedos „žodis — įvadas“, kurį čia perspausdina, nes jis tiksliau kaip bet kuri recenzija apibūdina knygą ir priežastis, paskatinusias ją išleisti.

Leidyklos „Vaga“ adresas: Gedimino pr. 50, LT-2600 Vilnius. Knygos kaina nepažymėta.

Sudarytojo žodis

Ši antologija atsirado galvojančiam apie bendrą tragediją, ištikusią dvi tautas — lietuvių ir žydus II pasaulinio karo metu, apie žydų tragediją — pirmiausia, o paskui, žinoma, ir apie vertybių tragediją, humanizmo krachą. Apie tai, ką patyrėme ir kokią žiaurą nešiojame savo širdyse. Vėlgai — pirmiausia širdyse, nes poezija tradiciškai yra širdies menas.

Kitas klausimas — ar poezija, būdama specifinis menas, sąlygojama savo vidinių dėsnių bei išraiškos priemonių, pajėgi išreikšti šios tragedijos esmę ir paaiškinti priežastis. Jeigu reikalaujame visko, jeigu reikalaujame labai daug, tai iš karto pakelkime rankas. Man taip atrodė, bičiulių patarimas bei orientuojamas taip ir dariau: pirmiausia bandžiau sutelkti į vieną tuos žirdus balsus, kurie sklido iš talentingiausių lietuvių poetų lūpų. Tuos posmus, kurie tiesiogiai ar netiesiogiai atliepė į skausmą šiapus ir anapus vandenyno. Turiu galvoje tuos Lietuvos poetus, kurie karo ir okupacijos buvo nublokšti kiton žemės rutulio pusę.

Markas Zingeris, šis kilęs lietuvių poetas, parašytas parinkti eilių šiai antologijai, ištare gilius ir teisingus žodžius, kuriuos drįstu čia pakartoti iš atminties: „Viskas, kas parašyta nuo karaliaus Saliamono laikų žydų poetų, yra apie Holokaustą...“ Kaip ir kokių būdu šitą formulę galima taikyti lietuvių poetams, neužmiršau nė minutę, rankodėjas daugelyje rinkinių, antologijų ir periodinių leidinių puslapiuose iš-

mėtytus posmus.

Galutinius atsakymus suras pats skaitytojas. Viskas čia, beje, vienas didelis klausimas. Be atsako. Visatos tyloje, kaip būtų galima tarti perfravus B. Pascalį.

Kaip ir paskutiniuoju akordu nuskambantis Matildos Olkinaitės, nespejusios parašyti savo gražiausios dainos, o nužudytos su kitais Panemunėlio žydais pirmosiomis karo dienomis. Ji buvo pradėjusi kūrybos kelią, veikiamą geriausių ano meto lietuvių poezijos pavyzdžių.

Manau, kad panašaus pobūdžio antologijos neturi nei pradžios, nei galo. Atsipašau tuos poetus, kurių eilės šia tema būsiu prašiusius. Skaitančiuosius pirmiausia prašyčiau atkreipti dėmesį į patį poeziją, trapų ir švelnų, kartais šiurkštų, spaišiotą (kaip senovinis lietuvių ripsas ar pašukinė...) audinį.

Norėjau, kad lietuvių poezija būtų reprezentuojama ir kaip brandi meno kalba. Ne vieną sykį jai buvo artimas to nas, kurį savo „Mirties fuge“ dar 1947-aisiais uždavė vienas didžiausių holokausto tragedijų liudijotojų — Paulius Cėlanas, paveikęs visos Europos avangardinę poeziją.

Asmeniškai dėkoju Niujorke gyvenančiam žymiam lietuvių prozininkui ir dramaturgui Algirdui Landsbergiui, kuris padėjo atrinkti tekstus, Tel Avive gyvenančiam lietuvių ir žydų rašytojui Ichokui Merui, kuris rėmė šios knygos idėją.

Galbūt tai yra, psalmių eilutėmis, „širdies dovana“, savo ir svetimo skausmo atjautimas. Sigitas Geda

Tomas Venclova

GHETTO

Mes čia sugrįšime. Pas mus tylu.
Tiek daug namų. Anglies paprastumu
Sutikrinta, pasvėta, išdalyta.
Tai paskutinis laikas.
Išdavystė
Užantspaudinta laikraščiu stiklus,
Išlūsta pro geltoną durų plyšį,
Nudažo raištį, numarina ryšį
Ir rašalą, ir nusveria tinklus.

Ak, vaiko mintys, netvirti namai,
Nusėk vandens, netikri kalnai!

Nera mirties, ir teismas neateis.
Liepsna ir smėlis laiko lango rėmą.
Nebe hebrajų, net ir ne romėnų —
Paskutiniosios teisės pamatai.
Mes vien tik raidės, išnašos, planai.
Mes baltas popierius. Mes pelenai.

Kazys Bradūnas

KAPINIŲ FLEITA

O senos Vilkaviškio žydų kapinės,
Ant irstantio upelio kranto —
Tenai šėtėlyje prieš vandenį
(Tartum žmogus prieš laiką)
Judėjo vinguriuodama žuvis.
Už upės,
Prieglautos sode,

Kas vakarą nematomas
Imdavo pūsti fleitą,
Ir gimnazistų kambarely keturi
Nutildavom
Prieš liūdną Jeremijo raudą.

O senos Vilkaviškio žydų kapinės,
Net nežinau.
Kodėl čia jus prisiminiau,
Atėjus į Čikagos kazimierines,
Kur kapinės
Dar išėginiais aprengtos
Ir dar vainikai nenuvytę...

O ten toli,
Už upės,
Fleita nutilo
Ir nuplaukė pavandeniu
Žuvis.

Alfonsas Nyka-Niliūnas

VILNIUS 1943

Skausmo šaligatvyje geležinis
Žingsnių aidėjimas. O kruvinai langai
Ir durys! Surūdijęs maršas
Nužude užpustytus
Kovo vidudienio žodžius.

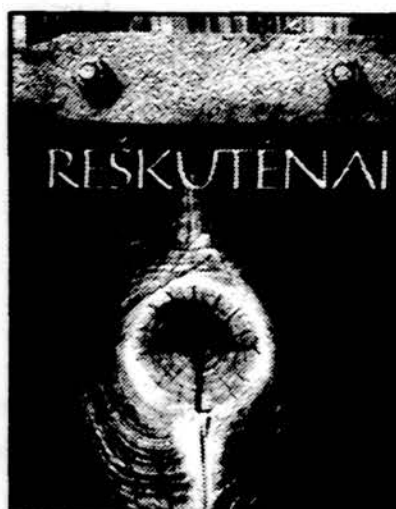
Kruvinos staktos. Kruvini
Vidudieniai ir aušros; mėnesienė,
Langai ir knygos;
Mergaitės pirštai ir klavišai,
Jardins sous la pluie,
Tyla.

Motina nesuteptoji! Surūdijęs
Maršas glebo mūsų gyslas.
Atsargi Gaono gatvės žiurke
(Kontrabasas įsijungia),
Pagriebusi neklaužadas vaikų.
Bėga klykdama: Thallassa!
Kraujo jūra!

MERGAITĖ GRĮŽTA Į VILNIAUS GHETTO ATSIIMTI PALIKTUS LĖLĖS (1944)

Gruodžio naktį
(Kraujo pėdos nekaltam sniege,
Atbėgusi maža mergaitė —
Tik akys ir plaukai — sustoja
Prie gelsvo namo durų,
Beldžiasi ir šaukia: —
Atiduokite man lėlę!
Be jos man šalta Panerius.

Reškutėnai — lietuvių tautos lopšys

1999 m. „Dienovidis“ leidykla Lietuvoje išleido knygą *Reškutėnai*. Manau, kad ji patiks visiems, kurie domisi Lietuvos miestelių ir kaimų istorija, bet man ji kelia ypaci-

gerus jausmus, nes autoriai — pažįstami žmonės ir daugelis jų papasakotų istorijų yra girdėtos. Dar daugiau — sovietiniais laikais *Reškutėnai* parapijos klebonas a. a. Napoleonas Norkūnas mano vyrui, knygoje minimam kaip tų apylinkių tyrinėtojų, archeologui Algirdui Girininkui, buvo patikėjęs savo rankraštį „Reškutėnų parapijos istorija“, kurią mokytojas Izidorius Kazakevičius — vienas šios knygos autorių ir pagrindinis herojus, rašydamas 3-ąją dalį savo monografijos, panaudojo kaip istorinį šaltinį. Beje, reiktų paminėti, kad kun. N. Norkūnas KGB bandė spaudoje sukompromituoti, bausdama tikriausiai už tai, kad jis nepasidavė verbuojamas,

Izidorius Kazakevičius, *Reškutėnų* muziejaus įkūrėjas.

Reškutėnų pagrindinės mokyklos direktorė Viktorija Lapėnienė. Nuotr. A. Tumėno

gal ir todėl, kad mylėjo Lietuvos istoriją ir rinko medžiagą apie šią parapiją. Negalima atmesti ir prielaidos, kad prie jo netikėtos ligos ir mirties nagus prikišo ir saugumas. Pereidama prie kitų knygų herojų, negaliu nepaminėti atmintin ištrigusių su kun. Napoleonu, kaip jį parapijoje vandavo, susijusios istorijos.

Kaip knygoje rašo taip pat jau a. a. mokytojas Izidorius Kazakevičius, archeologas ir šias apylinkes išsikvietė klebonas Napoleonas, nes mokyklos muziejuje matydavo mokytojo surinktus akmens amžiaus radinius. Prasidėjus kasinėjimams, kunigas beveik kasdien ateidavo pasižiūrėti, pasikalbėti, padiskutuoti su mokslininkais. Praėjo keletas metų. Pasirodė, kad akmens amžiuje čia žmonės labai mėgo gyventi ir archeologiniai paminklai tęsiasi visą Kretuono ežero pakrantę, užimdami ištisais hektarais matuojamą plotą. Vieną vasarą kasėjai aptiko akmens amžiaus kapus — palaidotus penkis įvairaus amžiaus žmones, tarp jų moterį, kuri turėjo būti kažkuo ypatinga, nes buvo palaidota su to laiko ginklais ir atokiau nuo kitų. Tarp mirusių ar žuvusių buvo ir mažametis vaikas. Kunigas Napoleonas apie kapus sužinojo pats pirmasis kaime ir tuojau atėjo jų apžiūrėti. Jis žinojo, kad palaidotieji gyveno prieš beveik 4,000 metų ir, žinoma, nebuvo krikščionys. Tai jam nedavė ramybės. Vieną dieną, išsiškręstus kasejams, kunigas kapus pašventino, vėliau archeologai atsispašė, kad jis kitaip negalėjęs paaiškinti: kaip čia, krikščionių žemėje, gulės nekrikštai.

Na, bet laikas grįžti prie knygos. Ji išleista, norint įamžinti mokytojo kraštotyrininko ir visų galų meistro Izidoriaus Kazakevičiaus atminimą, paskelbti jo parašytą *Reškutėnų* kaimo istoriją. Vėlgai turiu nukrypti, nes negaliu nepaminėti, kad knyga išleista daug metų ieškojo galimybės kita nuostabi asmenybė *Reškutėnuose* — pagrindinės mokyklos direktorė ir istorikė Viktorija Lapėnienė, kuri mokytoją Izidorijų visada rėmė, o po mirties pratęso jo darbą. Knygos įvadą parašė jos dukterė Laima Lapėnaitė, taip pat studijavusi istoriją Vilniaus universitete. Beje, knygoje išspausdinta jos studija „Mokytojas Izidorius

Kazakevičius ir *Reškutėnai*“, parašyta jos diplominio darbo pagrindu.

Reškutėnai ir jų apylinkės savotiškas, nepakartojamas Lietuvos žemės kampas. Čia prieš karą buvo lenkų okupuotas kraštas. Kaip kažkada yra išsireikšusi mokytoja Viktorija Lapėnienė, tais laikais kaimas buvo vadinamas Mažąja Lietuva, nes čia žmonės labai atkakliai saugojo savo lietuviškumą: didelėmis pastangomis išsikovojo teisę statyti savo bažnyčią ir už savo lėšas bei savo rankomis ją pastatė, o vėliau išmaldė leidimą įkurti atskirą parapiją. Tai atsispindi mokytojo Kazakevičiaus surinktoje medžiagoje. *Reškutėnų* jaunimas linksminis plaukdavo ir kaimo pievas skalaujančio Kretuono ežero vieną salą, kuri priklausė kaimui, kad lenkai negirdėtų. Tą atkaklų žmonių būdą savai supratu ir sovietiniai okupantai: nors žmonės čia buvo nelabai turtingi, bet *Reškutėnų* ir jų apylinkių gyventojų į Sibirą buvo ištremita daug. Prasidėjus atgimimui, su *reškutėniškais* teko kariauti ir tuose kraštuose žinomam diktatoriui kolokio pirmininkui Čeponiui, vadinusiam kaimietius „debilais“, nes jie emė jo nebeklausyti. Mokytojas Izidorius kaimo gale atnaujinamą paminklą Vytautiui Didžiajam. Kai kolokis žyvrą emė kasti iš senų kapinių ir į statybas vėžti su visomis žmonių kaukolėmis, kaimiečiai paskundė „didį“ pirmininką kultūros paminklų apsaugai. Tautodailininkas Juozas Jakštas, dar vienas to krašto garsenybė, atsiaukė į savo tėvo laukus įsileisti kolokio traktorių su herbicidais: pasikvietė liudininkais archeologines ekspedicijos dalyvius, o pats stėjo savo žemės ginti... su kirviu.

Bronė Martinkėnienė — audimo mokytoja.

Kiek tokių istorijų galima būtų pripasakoti. Gaila, kad nelaiku išėjo amžinybės mokytojas Izidorius, kiek ten dar liko neįamžinta svarbių dalykų. Bet, atitvėrui, priaugo savo jaunimo — Laimutė Lapėnaitė jau diplomuota istorikė.

Kaip *Draugo* skaitytojas nepasakys, kad šioje knygoje yra minimas ir *Draugo* moderatorius kun. Viktoras Rimšelis, MIC, kurio tėvilkė — Murmų kaimas taip pat priklauso *Reškutėnų* parapijai. O mokyklos muziejuje rodomos juostos, austos Viktorijos Rimšelytės Baranaušienės, kun. Viktoro sesers, nuostabios audėjos, kurios audiniai broliui dovanoms vežasi net į Ameriką.

Idomus dalykas, kad *Reškutėnų* parapija yra susijusi su daugeliu žymių žmonių. Čia yra dirbę nemažai kunigų disidentų, atrodo, šio kampo žmonės juos tiesiog traukė, o gal glaudė. Čia klebonavo Helsinkio grupės narys, protestavęs dėl religijos persekiojimų, kun. K. Garuckas (apie nelegalią veiklą liudija dar gyventanti Marytė Petkūnienė, kurios vyras, sako, slėpęs Helsinkio radijo siųstuvą); kun. A. Keina; parapiją aptarnavo Laurinavičius, sovietinio saugumo agentų už disidentinę veiklą Vilniuje pastumtas po automobilio ratais. Net septynerius metus čia dirbo ir buvo labai mylimas nuostabūs pamokslininkas kun. Jonas Laurinavičius, kurio pamokslai sklido slapta rankraščiais. Žodžiu, yra ką paskaityti knygoje *Reškutėnai* ir yra ką pamatyti patiuose *Reškutėnuose*, kur sėdėti visada laukia mokyklos direktorė, kiekviena proga pasinaudojanti praplėsti savo mokinių akiratį. Čia nuolat vyksta įvairiausi kultūros renginiai, čia dažnai renkasi rašytojų istorikai. Visi, čia apsilankę, paprastai nori sugrįžti. Dar prieš atgimimą čionai dešimtimis, į archeologų kvietimą atsiliepusių, suplūdavo Lietuvos istorijos mylėtojų iš visos Lietuvos. Beje, čia, Nalšios žemėje, yra ir lietuvių tautos ištakos. Gal iš čia eina ir tas lietuvių tautos atkaklumas, gajumas, nenuolankumas. Kiek per tūkstantmečius išnyko tautų, daug didesnių ir garsesnių už lietuvių, o mes, apraudoję aukas, susikačiavę prarėjęsias gretas, išsigydę žaizdas, vėl skelbame pasauliui, kad esame. Kiek kartų taip buvo! Pasvarstykime, ir tada atsiras optimizmo laukiti rytojau. Jeigu neprazuovome amžių tamsybėje, civilizuotame amžiuje, kada vertinama kiekviena tapytė, tikrai nepranyksime. Štai kiek nuostabių žmonių gulė į lietuviškumo pamatus, o kiek jų tebedūn priėmė tautos aukuro? *Reškutėnai*, leidykla „Dienovidis“, 1999, tiražas 1000 egz.

Audronė Viktorija Škudaitė